

SOSYAL HİZMET ALANINDA GÖREV YAPAN DİN GÖREVLİLERİNİN ÖZ YETERLİK ALGILARI

Remziye EGE* - Muhammed Ali YAZIBAŞI**

Öz

Türkiye’de sosyal hizmet bağlamında manevi/dini destek ve rehberlik olarak ortaya çıkan din eğitimi ve din hizmetleri uygulamaları, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında gerçekleştirilen protokollerle yürütülmektedir. Bu araştırma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının çeşitli sosyal hizmet alanlarında görevlendirilen din görevlilerinin öz yeterlik algıları üzerinedir. Din görevlilerinin, öz yeterlik algılarının araştırma konusu yapılması, onların mesleki gelişimlerine yönelik tespitler yapmaktan, hedef kitlenin ihtiyaçlarına cevap verecek din eğitimi ve hizmetleri eğitim programları geliştirmeye kadar geniş bir alanda çalışmak gerektiğini açığa çıkarmak bakımından önemlidir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, Kırıkkale ilinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanlarında din eğitimi ve hizmeti vermek üzere görevlendirilen din görevlileriyle gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde yapılandırılmıştır. Yarı yapılandırılmış

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı
e posta: rege@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-495-5145

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Bilimleri/
Din Eğitimi Anabilim Dalı
e posta: muhammedaliyazibas@hotmai.com ORCID: 0000-0003-0369-1217

Atıf/ Cite as: Ege, Remziye- Yazıbaşı, Muhammed Ali. “Sosyal Hizmet Alanında Görev Yapan Din Görevlilerinin Öz Yeterlik Algıları” *Dini Araştırmalar* 24/61, (Aralık 2021) 249-280, <https://doi.org/10.15745/da.1020816>

görüşme sorularıyla alanda çalışan din görevlilerinden elde edilen bulgular iki tema halinde değerlendirilmiştir: Görevlilerin öz yeterlik algıları ve hedef kitlenin ihtiyacı. Bu çalışmanın ulaştığı temel sonuç şöyledir: Sosyal hizmet kurumlarının hedef kitlesi ve ihtiyaçlarının farklılaşmasına bağlı olarak din görevlilerinin yeterlikleri de farklılaşmaktadır. Din görevlilerinin farklılaşan yeterlikler çerçevesinde eğitime ihtiyaçları vardır. Bu çalışmanın temel önerisi şöyledir: Sosyal hizmet kurumlarındaki din hizmetlerini yürütenler için ihtiyaç odaklı ve değer temelli eğitim programları geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Öz Yeterlik, Manevi Destek ve Dini Rehberlik, Eğitim İhtiyacı, İhtiyaç Odaklı ve Değer Temelli Eğitim Programı

Self-Efficiency Perceptions of Religious Officials Working in the Field of Social Work

Abstract

Religious education and religious services practices that emerged as spiritual/religious support and guidance in the context of social work in Turkey are carried out with the protocols between Presidency of Religious Affairs (DIB) and Ministry of Health, Justice, Ministry Family and Social Services, Youth and Sports, Disaster and Emergency Management Presidency. This research is on the self-efficacy perceptions of religious officials assigned in various social work areas of the Ministry of Family and Social Services. Researching the self-efficacy perceptions of religious officials is important in terms of revealing that it is necessary to work in a wide area from making identifications about their professional development to developing religious education and services training programs that will meet the needs of the target group. Qualitative research method has been used in this study. The research has been structured within the framework of interviews with religious officials assigned to provide religious education and service in the service areas of the Ministry of Family and Social Services in Kırıkkale province. The data obtained from religious officials working in the field with semi-structured interview questions are evaluated in two themes: The self-efficacy perceptions of officials and needs of the target audience. The main conclusion reached in this study is as follows: Needs- based and value-based training programs can be developed for religious workers in social service institutions.

Keywords: Self-Efficacy, Spiritual Support and Religious Guidance, Educational Need, Needs-Based and Value-Based Training Program.

Summary

Religious education and religious services practices that emerged as spiritual/religious support and guidance in the context of social work in Turkey are carried out with the protocols between Presidency of Religious Affairs (DİB) and Ministry of Health, Justice, Family and Social Services, Youth and Sports, Disaster and Emergency Management Presidency. The latest protocol signed between the Ministry of Family and Social Services and DİB includes the following:

- To provide spiritual counseling and religious services on the basis of cooperation in social service institutions and similar places,
- To carry out spiritual counseling services for people in need of support such as immigrants, handicapped and dependents,
- To enlighten and guide family, women, youth and other segments of society on religious issues.

In this framework, the following issues are also listed among the responsibilities of the DİB:

- To continue religious education and services with spiritual support and religious guidance approach in social work areas.
- Religious officials should have separate competencies for each social work area and carry out their duties within the framework of an identified standard.

This research is on the self-efficacy perceptions of religious officials assigned in various social work areas of the Ministry of Family and Social Services. Researching the self-efficacy perceptions of religious officials is important in terms of revealing that it is necessary to work in a wide area from making identifications about their professional development to developing religious education and services training programs that will meet the needs of the target group.

The research questions of the study can be summarized as follows:

- What are the expectations and needs of the target audience?
- Do religious officials think they have the necessary knowledge, skills and competencies?

**252 • SOSYAL HİZMET ALANINDA GÖREV YAPAN DİN GÖREVLİLERİNİN
ÖZ YETERLİK ALGILARI**

- What additional knowledge, skills, and competencies do religious officials need to carry out practices?
- Do the knowledge, skills and competencies needed vary according to different service areas (elderly, youth, children, disadvantaged groups, etc.) within the institution?
- Should different religious education and services training programs be developed to meet the needs of each of the service areas?

As the research method of this work, the Qualitative one has been used in this study. Qualitative research can provide information about the lives of individuals, their experiences, behaviors, emotions and relationship networks, social movements, cultural phenomena and international interactions. The research has been structured within the framework of interviews with religious officials assigned to provide religious education and service in the service areas of the Ministry of Family and Social Services in Kırıkkale province. The reason why Kırıkkale is defined as a sample, in brief, is that Kırıkkale, as an industrial city, receives immigrants from different cities of Central Anatolia, and therefore has a socio-cultural cosmopolitan feature. This situation creates wealth on the one hand in terms of experiencing differences; on the other hand, it causes social and cultural problems. In the case of Kırıkkale province, within the scope of the Ministry of Family and Social Services service areas, many studies have been conducted on issues such as crime and children pushed into crime, child marriage, and violence against women. Therefore, it is considered an important example for such a religious education and services research. At the same time, it is important in terms of making one think that it is necessary to carry out such studies in each province in its own way.

In the research, questions are asked to religious officials that are expected to reveal their self-efficacy perceptions and training needs within the framework of the service diversity identified in the protocol between the relevant Ministry and DİB. The data obtained from religious officials working in the field with semi-structured interview questions are evaluated in two themes:

1. Self-efficacy perceptions of officials: It has been identified that religious officials evaluate themselves according their personal characteristics and professional competencies. In this direction, the trainings they need and the suggestions they bring have been interpreted. The categories of self-efficacy perception as the first

theme have been identified as *knowledge, skill, attitude* and value in this study. Because the framework of the findings has been identified by the situation of religious officials' seeing themselves as competent in terms of *professional and personal characteristics such as knowledge, skills and attitudes necessary to fulfill their duties at an acceptable level*. At the same time, one of the categories is *value* in terms of their statements about having a *value-based* perspective in the context of carrying out the religious officer profession with a helping profession approach in the field of social work.

2. The needs of the target audience: This theme has emerged in the course of the research. Since no direct questions are asked to the target audience, it has emerged from the answers given by religious officials. The categories of this theme have been identified as *religious knowledge-religious interpretation of life, religious practical needs, and the need to feel good, valuable and safe*.

Four religious officials have participated in the research. Two of the staff are preachers, one is an auditor, and one is a teacher of the Quran course.

The participants have been informed about the research before interviewing, and a voluntary consent form has been presented to them, with the assurance that the information obtained from the interviews would only be used within the scope of this research and in a reliable way. The Ethics committee approval has been obtained for the research.

The main conclusions reached in this study are as follows:

1. Need-based training programs can be developed for religious workers in social service institutions.
2. Need-based training programs can be developed with a value-based approach. In such a training program, human-centered values such as respect for human beings, human dignity, respect for differences, impartiality, justice, tolerance, trust and equality of opportunity should become criteria in terms of defining and implementing the task carried out, and should be included in competencies.

In addition to these recommendation thereupon findings, it is necessary to continue scientific research and institutional collaborations on practical training, guidance during the internship process and supervision work,

which the subjects that arise according to the self-efficacy perceptions of religious officials working in social services institutions and that they need the most.

Giriş

Türkiye’de sosyal hizmet bağlamında manevi/dini destek ve rehberlik olarak ortaya çıkan din eğitimi ve din hizmetleri uygulamaları, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında gerçekleştirilen protokollerle yürütülmektedir. Bu uygulamalara bakıldığında, söz konusu hizmetleri yürütenlerin, hedef kitleye, kendi öz yeterlikleri ölçüsünde dini/manevi danışmanlık yaptıkları görülmektedir. Dini/manevi danışmanlığın çeşitli boyutlarında bilimsel çalışmalar (Ok, 1997; Altaş, 2000; Selçuk, 2003; Altaş- Köylü, 2010; Cebeci, 2010; Ege, 2011; Özdemir, 2012; Uğurlu, 2017, Uğurlu- Ege, 2018, Ege, 2021) devam ederken, kurumsal arayışlar çerçevesinde ise son olarak 2019 yılında DİB’in başvurusuyla “Manevi Danışmanlık” mesleği standartlarının Mesleki Yeterlik Kurumu tarafından onaylanmasıyla ayrı bir meslek tanımı getirilmiştir.¹

DİB kuruluş kanununda yer alan hizmet alanlarına² 02/07/2018 tarih ve 703/141 no’lu kararname ile *sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak, göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek, aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak* hususları eklenmiştir. Bununla birlikte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan en son protokolde³ *Bakanlığa bağlı kuruluşlarda manevî destek ve dinî rehberlik hizmeti sunmak, manevi rehberlik hizmetini belirlenen yeterliliklere sahip per-*

1 Bkz. Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK), “Manevi Danışman Ulusal Meslek Standardı”, (Erişim 21 Kasım 2021).

2 Bkz. 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” a göre; Genel idare içerisinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle yükümlü kılınmıştır.

3 Bkz. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSŞB), “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü”, (Erişim 09 Eylül 2021).

sonel marifetiyle her bir kuruluş için ayrı ayrı düzenleyerek bir standart çerçevesinde sunmak,

DİB'in yükümlülükleri arasında yer almıştır. Böylece yürütülen din eğitimi ve hizmetleri uygulamalarında, *manevi destek ve dini rehberlik* boyutunun vurgulandığı ve din görevlilerinin *her bir kuruluş için ayrı ayrı yeterliklerle belli bir standart çerçevesinde* görevlerini yürütmelerinin beklendiği söylenebilir.

Bu çalışmada, din görevlilerinin DİB tarafından belirlenen -ki protokolde ifade edilen şekilde her bir kuruluş için ayrı ayrı belirlenmiş yeterliklere herhangi bir kaynakta ulaşamamıştır. Ancak, yine Başkanlığın din görevlilerine hazırlanmış olduğu *Değerler Eğitimi* isimli kitapta *Yönergeler* başlığı içerisinde söz konusu protokol çerçevesinde *değerler eğitimi verecek öğreticinin özelliklerine* (Erbay, 2018, 11) temas edildiği belirlenmiştir- veya çeşitli ölçme araçlarıyla aranan yeterlikleri (Turan, 2013) değil, kendilerini yeterli görmeleri durumu yani *öz yeterlik algıları* araştırılmıştır. Öz yeterlik algısı, bireyin bir işi başarısında kendine inanmasını anlatır. Bu inanç, bireyin bir işe başlamasını, devam ettirmesini ve tamamlamasını etkiler (Erol – Avcı Temizer, 2016; Kansu- Hızlı Sayar, 2018). DİB'in kendi hizmet alanlarında görev yapan din görevlilerinin öz yeterlik algılarına yönelik çeşitli araştırmalar yapıldığı görülmüştür (Korkmaz, 2011; İnan Kılıç 2014). Sosyal hizmet bağlamında din hizmetlerinin teorik olarak çalışıldığı araştırmaların yanı sıra (Özdemir, 2012), din görevlilerinin sosyal hizmete ilişkin bilgi ve yeterlik algılarının çalışıldığı araştırmalar da vardır (Çekin, 2016). Doğrudan öz yeterlik algısını araştırmaya da, çalışmanın bağlamı çerçevesinde, içlerinde din görevlisi de olan meslek elemanlarına, *manevi destek hizmetlerine ilişkin görüşlerinin* sorulduğu (Altuntaş vd., 2019) veya *din görevlilerinin rolünün* araştırıldığı çalışmalara da rastlanmıştır (Dağlı, 2019). Ancak, 2018 yılında yenilenen yukarıdaki protokol çerçevesinde sosyal hizmet alanında görevlendirilen din görevlilerinin öz yeterlik algılarını araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, bulguları yorumlama sürecinde, doğrudan karşılaştırmalar yapma veya birbirini doğrulayan veya yanlışlayan sonuçları açıklayabilme gibi bilimsel bir yaklaşımı bir ölçüde engellemiş olmaktadır. Bu çalışmada, protokolde belirlenen hizmet çeşitliliği çerçevesinde ve DİB'in yükümlüğü gereğince, sosyal hizmet alanında görevlendirilen din görevlilerine, öz yeterlik algılarını ve

eğitim ihtiyaçlarını ortaya çıkarması beklenen sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın bu çerçevede bir ön kabulü vardır: Din görevlileri söz konusu hizmet çeşitliliği içerisinde kendilerini her konuda, her yönden yeterli görmemektedirler. Bu yüzden de söz konusu hizmet çeşitliliği için eğitim ihtiyacı içerisindedirler.

Çalışmanın bir boyutu da din görevlilerinin ifadeleri üzerinden hedef kitlenin ihtiyaçları hakkında fikir sahibi olmak yönünde gelişmiştir. Aslında araştırmada doğrudan böyle bir amaç güdülmemesine rağmen, bulguları bu yönde de değerlendirme ihtiyacı hissedilmiştir. Nitel araştırmalarda açık kodlama yapılırken böyle durumlarla karşılaşabilmektedir. Hedef kitleye doğrudan ulaşmadan elde edilen bulguların, doğrudan hedef kitleye yönelik yapılacak çalışmaları en azından teşvik edeceği varsayılmaktadır. İlgili kanun ve yenilenen protokolle uygulamalara yeni bir bakış açısı getirildiği düşünüldüğünde, mevcut din görevlilerinin, öz yeterlik algılarının araştırma konusu yapılması, onların mesleki gelişimlerine yönelik tespitler yapmaktan, ilgili kurumların ihtiyaçlarına göre eğitim programları geliştirmeye kadar geniş bir alanda çalışmak gerektiğini açığa çıkarmak bakımından önemli hale gelmiştir.

Bu çalışma, Kırıkkale ilinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanlarında din eğitimi ve hizmeti vermeye görevlendirilen din görevlileriyle gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde yapılandırılmıştır. Uygulama alanından gelen tecrübî veriler, ilgili literatür göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır. Böylece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanları açısından ihtiyaç ve beklentilerin karşılanmasına yönelik görev yapan personelin yeterlikleri ile hedef kitlenin beklentileri doğrultusunda personelin eğitsel ihtiyaçlarına dikkat çekmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda, bir kurum özelinde mesleki yeterliklerin belirlenmesi ve buna göre her kurum özelinde farklı eğitim programları geliştirilmesi fikrine de dikkat çekilmiştir. Bu çalışmanın aynı zamanda teorik çalışmaların da önünü açacağı ve alandaki araştırmaların devamlılığını sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın belirtilen genel amaçları ve önemi doğrultusunda ortaya koyulan araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanları ve hedef kitlenin beklentileri açısından din eğitimi ve din hizmetleri uygulamalarındaki ihtiyaç konuları nelerdir?

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanlarında görev yapan din görevlileri, uygulamaları gerçekleştirmede gerekli bilgi, beceri ve yetkinliklere sahip olduklarını dűřünmekte midir?
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanlarında görev yapan din görevlileri, uygulamaları gerçekleştirmede hangi ek bilgi, beceri ve yetkinliklere ihtiyaç duymaktadır?
- İhtiyaç duyulan bilgi, beceri ve yetkinlikler kurum bűnyesindeki farklı hizmet alanlarına (yařlılar, gençler, çocuklar, dezavantajlı gruplar vb.) gűre çeřitlenmekte midir?
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanlarının her birinin ihtiyacına cevap veren ayrı ayrı din eğitimi ve hizmetleri eğitim programları geliştirilmeli midir?

1. Yűntem

Bu arařtırmada nitel arařtırma yűntemi kullanılmıřtır. Nitel arařtırmalar, bireylerin hayatları, yařadıđı deneyimler, davranıřları, duyguları ve iliřki ađları, toplumsal hareketler, kűltűrel olgular ve uluslararasındaki etkileřimler hakkında bilgi verebilmektedir. Nitel arařtırmanın bu űzellikleri dolayısıyla çalıřmada, Kırkkale İl Műftűlűđű'nűn űrneđinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıđı hizmet alanlarında görev yapan din görevlilerinin kendilerini yeterli gűrme durumu arařtırılmıřtır. Bu çerçevede din görevlilerinin gűrűřlerine gűre hedef kitlenin ihtiyaçlarını da yorumlama geređi ortaya çıkmıřtır. Bűylece ilgili kurumlarda görev yapan personelin yeterlik ihtiyaçlarına ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına odaklanılmıřtır.

Din görevlilerinin űzelleřtirilmif bir eđitim arka planıyla bu kurumlarda görev yapmadıkları dűřűnűldűđűnde farklı seviyelerde yeterlik kazanmaya ihtiyaç duyuyor oldukları dűřűnűlmektedir. Diđer yűnden ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıđı hizmet sahası gibi űzel nitelikli, kırılgan hedef kitlenin bulunduđu ve bunların da çeřitlendiđi geniř yelpazede hedef kitleyle çalıřan personelin ifadelerinden hareketle dolaylı olarak hedef kitlenin ihtiyaçları belirlenmeye çalıřılmıřtır. Bu dođrultuda nitel arařtırma yűntemlerinden durum çalıřmasının bűtűncűl tekli durum deseni kullanılmıřtır. Bu çalıřmanın tekli durumunu Kırkkale İl Műftűlűđű bűnyesinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıđı hizmet alanlarında gűrevlendirilen DİB personeli oluřturmaktadır.

Kırıkkale İl Müftülüğü özelinde bir ihtiyaç tespiti yapılabilmesi, her ilin kendi özel beklenti ve kültürel-sosyal çevresini kuşatacak din hizmeti saha çalışmalarının önünü açabileceği gibi bir örnek teşkil etmesi açısından da önemlidir. Diğer yandan Kırıkkale ili, bir dönem sanayi şehri olduğu için özellikle İç Anadolu'nun farklı şehirlerinden göç aldığından sosyo-kültürel bakımdan kozmopolit bir özelliğe sahiptir (Özcan, 2020). Bu durum farklılıkların yaşanması açısından bir yandan zenginlik oluştursa da diğer yandan sosyal ve kültürel problemlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırıkkale ili örneğinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hizmet alanları kapsamında, suç (Çevikbaş - Coştan, 2014) ve suça sürüklenen çocuklar (bu konuda Kırıkkale Türkiye ortalamasında 4. sırada yer almaktadır (Bülbül - Doğan, 2016), çocuk yaşta evlilik (Çetin, 2020), kadına yönelik şiddet (Yiğitcan, 2013), şehit yakınlarının psikolojik iyi oluşları (Belen vd., 2019) gerçekleştirilmiş pek çok çalışmanın varlığı bu ihtiyaç alanları hakkında fikir vermektedir. Dolayısıyla din hizmetleri alanında görev yapan personelin de bu ihtiyaç konularına muhatap olduğu düşünülmektedir. Bu durum araştırmanın bu il bünyesinde gerçekleştirilmesini önemli kılmaktadır. Böyle bir örnek yoluyla Türkiye için bölgesel ya da iller bazında ihtiyaç belirleme çalışmaları yapılarak ilgili personellere bu ihtiyaçlar doğrultusunda eğitimler verilerek din hizmetlerinde verimin artırılması sağlanabilecektir.

S.N	Görevli	Görevi	Cinsiyet	Hizmet Süresi	Eğitim Durumu	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Görevlendirilme Süresi	Hizmet İçi Eğitim Alma Durumu	Görevlendirildiği Kurum
1.	KK1	Murakıp	Kadın	10 yıl	Yüksek lisans	7 Ay	Almadım	ÇODEM ⁴
2.	EK2	Vaiz	Erkek	16 yıl	Lisans	3 Yıl	Aldım	Sevgi Evleri ⁵
3.	EK3	Vaiz	Erkek	13 yıl	Lisans	7 Yıl	Aldım	Sevgi Evleri
4.	KK4	Kuran Kursu Öğrt	Kadın	8 yıl	Lisans	2 Yıl	Aldım	Engelsiz Yaşam ⁶ ÇODEM

Yukarıdaki tabloya göre araştırmaya dört din görevlisi katılmıştır. Görevlilerden ikisi vaiz, biri murakıp ve biri de Kur'an kursu öğreticisi kadrosunda görev yapmaktadır. Katılımcıların üçü lisans mezunu, birisi

⁴ Bkz. "Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren Çocuk destek merkezleri; suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin; bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır". Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK), "Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)" (Erişim 08 Kasım 2021).

⁵ Bkz. "İlgili kanun ve yönetmelikler doğrultusunda koruma ve bakıma ihtiyaç duyan 0-12 yaş grubu çocuklarımıza aile ortamı ve ilişki sistemi içerisinde düzenlenmiş ev tipi birimlerde öncelikle yaşadıkları ortamda kendilerine yeterli hale gelmeleri için tedbirler alan, onları hayata hazırlayan, topluma kazandıran ve bu hizmeti uluslararası standartlarda sunan bir kurumdur". T.C. Pursaklar Kaymakamlığı (TCPK), "Ankara Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü Görevleri", (Erişim 08 Kasım 2021).

⁶ Bkz. "Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan 0-70 yaş grubunda korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan engelli bireye, engelliğin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek; yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, ruhsal, sosyal, mesleki ve ekonomik yararlılık alanlarında başarabileceği en üst düzeyde yetenekler kazandırarak; evinde, işinde ve sosyal yaşamında kendine ve topluma yeterli olabilmesi ve toplum ile bütünleşmesi için rehabilitasyon programları uygulanan merkezlerdir". T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), "Saray Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi", (Erişim 08 Kasım 2021).

yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda görevlendirilme süreleri 7 yıl ile 2 yıl arasında değişmektedir. Katılımcılardan 3'ü manevi destek ve dini rehberlik ile ilgili olarak hizmet içi eğitime katılırken bir kişi katılmamıştır. Katılımcılardan ikisi Sevgi Evlerinde görevlendirilirken diğer ikisi Engelsiz Yaşam ve Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM)'nde görev yapmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örneklem yöntemlerinden birisi olan *ölçüt örnekleme* kullanılmıştır. Bu örneklem türündeki temel mantık, belli ölçütleri sağlayan tüm durumların seçilmesidir (Patton, 2014). Buna göre araştırmanın çalışma grubuna dahil olma ölçütleri Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı bünyesinde farklılaşan kurumlar bünyesinde görevlendirilmektedir. Din görevlilerinden yalnızca biri Engelsiz Yaşam bünyesinde görev yapmaktadır. Ancak ihtiyaç halinde ÇODEM'de de görev yaptığını ifade etmiştir. Yine bir diğeri yalnızca ÇODEM'de görev yapmaktadır. Yaşlı Bakım biriminde görev yapan tek personelle de görüşme takvimi ayarlanmış ancak Covid-19 pandemi döneminin olumsuzlukları nedeniyle görüşme talebi karşılık bulamamıştır. Diğer tüm görevliler Sevgi Evlerinde görev yapmaktadır. Sevgi Evleri'nin görevlendirilen personel içerisindeki oranı ve kurumsal yoğunluğu düşünüldüğünde veri çeşitliliği beklentisiyle bu alanda görev yapan iki ayrı personelle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanması için yarı yapılandırılmış mülakat formu tekniği kullanılmıştır. Önceden hazırlanan sorular katılımcılara yöneltilerek bu soruları yüz yüze cevaplamaları istenmiştir. Katılımcılara araştırmaya ilişkin kısaca bilgi verilmiş, görüşmelerden elde edilen bilgilerin sadece bu araştırma kapsamında ve güvenilir bir biçimde kullanılacağı teminatı verilerek kendilerine gönüllü onam formu sunulmuştur. Araştırma için etik kurul onay belgesi alınmıştır.⁷ Geçerlik ve güvenilirlik süreçlerine uygun olarak toplanan veriler betimsel içerik analizi modeli esas alınarak incelenmiştir (Creswell, 2016).

⁷ Bkz. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları 03.07.2021 tarih ve 06 no'lu oturum kararı.

2. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı sosyal hizmet birimlerinde görevlendirilen din görevlilerinden, kendilerini yeterli görme durumlarıyla ilgili elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Din görevlilerine yöneltilen sorular çerçevesinde elde edilen bulgulardan, bir yönüyle, görevlilerin kendilerini, kendi kişisel özellikleri ve daha çok da mesleki yeterlikleri çerçevesinde, alandaki ihtiyaçlara cevap verme yönünde aldıkları ve almaları gerektiğine inandıkları eğitimler bağlamında değerlendirdikleri ve bu yönde ileriye yönelik öneriler getirdikleri anlaşılmıştır. Bu bakımdan birinci ana tema olarak *öz yeterlik algısı*, kategoriler olarak ise, *bilgi*, *beceri*, *tutum* ve bu araştırma özelinde *değer* başlıkları belirlenmiştir. Çünkü bulguların çerçevesini, din görevlilerinin görevlerini *kabul edilebilir bir düzeyde yerine getirebilmek için, gerekli olan bilgi, beceri, tutum vb. mesleki ve kişisel özellikleri* bakımından kendilerini yeterli görme durumları belirlemiştir. Burada söz konusu bilgi, alan ve beceri bilgisine işaret eder. Beceri, bu bilgileri uygulayabilme, problemleri çözebilme ve görevleri tamamlayabilmeyi anlatır. Tutum ise daha çok yetkinlik bağlamında, bilgiyi ve beceriyi, kişisel ve mesleki gelişim konusunda uygulayabilme yeteneğini, yani bağımsız çalışabilmeyi, sorumluluk alabilmeyi, iletişim, öğrenme gibi alanlarda kişisel ve mesleki tutum geliştirmeyi ifade eder (Güneş, 2012). Aynı zamanda din görevliliği mesleğini sosyal hizmet alanında bir yardım mesleği yaklaşımıyla yürütmek bağlamında *değer temelli* (Uğurlu, 2019) bir bakış açısına sahip olmalarına yönelik ifadeleri bakımından kategorilerden birisi de *değer* olmuştur. Din görevlilerine yöneltilen sorular çerçevesinde elde edilen bulgulardan, ikinci ana tema olarak *hedef kitlenin ihtiyacı* ve bu temanın kategorileri olarak *din bilgisi-hayatın dini yorumu, dini pratik ihtiyaçlar, kendini iyi, değerli ve güvende hissetme ihtiyacı* belirlenmiştir. Daha önce de sözü edildiği gibi çalışmanın ikinci teması din görevlilerinin ifadeleri üzerinden, çalışma esnasında ortaya çıkmıştır. Din görevlilerinin eğitim ihtiyaçlarını yorumlamada sunduğu bakış açısı bakımından önemli bulunmuştur.

2.1. Tema: Öz-Yeterlik Algısı

Bilgi

Din görevlileri, bilgi bakımından kendilerini yeterli görüp görmediklerini açıklarken, aldıkları lisans ve lisansüstü eğitim, hizmet içi eğitimler, kullandıkları materyallerde yer alan bilgiler, yöntem, iletişim bilgisi

gibi hususlara atıfta bulunmuşlardır. Genel olarak alan bilgisi ve beceri bilgisinin iç içe konu edildiği görülmüştür. Alan bilgisinin lisans eğitimleri dolayısıyla ilahiyat alan bilgisi olduğu, hizmet içi eğitimlerde ilahiyat alan bilgisine yönelik herhangi bir özel vurgu yapılmadığı görülmüştür. Ancak Kelam alanında yüksek lisansını tamamlayıp doktora çalışmasına başlayan bir görevlinin, din bilgisinin arttıkça kendi bireysel dindarlığının da olumlu bir yönde geliştiği ve dolayısıyla çocuklardan gelen sorulara karşı korkmadan cevap verebildiğini yansıtan ifadeleri, ilahiyat alan bilgisinin bu görevler bağlamında konumunu belirlemesi bakımından önemli bulunmuştur. Bu durum, katılımcının bilgi-iman ilişkisi üzerine daha derin düşünebilmesi ve kendi dindarlığı konusunda yetkinleşmesini mesleki yeterliğine yansıtması durumuna bir örnek olarak da verilebilir:

KK1 “*Kelam alanında çalışıyorum. Doktora yeterliliğimi verdim. Dindarlık noktasında kelam alanında çalışmış olmamın bana bir özgüven verdiği açık. Çocukların sorularından korkmuyorum ve onlar sorgulamanın iyi mi kötü mü, günah mı, değil mi, ben hayır sorgulamalısınız, günah değil, deyince, o bilgiye, o eğitimime dayanarak kolay, rahat cevap verebiliyorum. Sadece lisans eğitimim çocuklara yetmezdi diye düşünüyorum ama yüksek lisans ve doktora derslerimin bana biraz daha özgüven verdiği inanyorum.*” Aynı katılımcı ifadesinin devamında “*Bir İlahiyat mezununun da en az benim kadar özgür olabileceğini düşünüyorum yine de.*” diyerek ilahiyat lisans eğitiminin de aynı etkiye sahip olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak sosyal hizmet alanında görev yaparken karşılaştığı durumları, muhataplarından özellikle Kelam alanının ilgilendiğini düşündüğü soruları göz önünde bulundurduğunda ise “*Yani şimdi burada görev alacak insanların kendince hem kelam alanında yüksek lisans hem de psikoloji eğitimi almaları konusunda beklentiye girdiğim doğru*” demiştir. Buradaki psikoloji eğitiminden kasıt, insan davranışını anlamaya yönelik teorik beceri bilgisi de olabilir, uygulama bilgisi de olabilir. KK1, ilgili alanda görevlendirildiklerinde içeriğin “*genel çerçevesi Kur’an Kurslarındaki Dini Bilgiler müfredatı diye söylendi*” ifadesinde bulunmuştur. Bununla birlikte içeriğin muhatabın ihtiyacı çerçevesinde şekillendiğini de ifade etmiştir: “*Çalışma evresinde Dini Bilgilerden sevdikleri konulardan hafif hafif başlamıştık. Ama o üç ayın sonunda karşılıklı güven oluşunca, çocuklar güvenmeye başlayınca, o zaman onlar kendi konularını, kendi hikâyelerini, kendi ihtiyaçlarını anlatmaya başladılar.*”. Bu ifadeler yalnızca içerik ile ilişkilendirilemez. Yaklaşım olarak yapılan

dini rehberlik işinin manevi destek boyutunun daha çok ön plana çıktığına da işaret eder.

Bir diğer katılımcının şu ifadeleri de aynı boyutta değerlendirilebilir: EK2 “*Bizim alanımızla ilgili olan dersler tamam ancak bu çocukların diğer buradaki alanlarda psikolog, psikiyatri alanında falan şeylere ihtiyacı vardır. Ama kendi alanımızda hizmetlerin tam olduğunu, özellikle ahlaki konularda yeterli şeylerimiz var. Dokümanlarımız var, onları paylaşıyoruz. Dini öğretim konusunda da gerekli dokümanlarımız var. Onları zaten çocuklarla paylaşıyoruz kendi alanımızda herhangi bir sıkıntı yok. Ama diğer alanlarda illaki sıkıntı vardır.*” Katılımcı başka ifadelerinde ise hedef kitlenin din konusunda bilgilendirilmesi çerçevesinde hem içerik hem de yaklaşım olarak çok sorun yaşamadığını belirtiyor: “*Gittiğimiz andan itibaren, ilk önce şöyle bir beş, altı dakika hasbihal ediyoruz. Yani günün nasıl geçtiğini? O haftanın nasıl geçtiğini, falan? Onlar anlatıyor, daha sonra geçen hafta öğrettiklerimiz, bir hafta önce öğrettiklerimiz, konuları şöyle bir özet geçiyoruz. Hatta bu konuda çocukların söyleyeceği şeyler varsa, yaşadığı şeyler varsa, onları da anlatıyoruz. Daha sonra zaten bizim belirli bir programımız var. Dini Değerler var. Kitabımız var. İki kitap halinde...Özellikle çocuklar yani anlatmak istedikleri bir şey varsa, yani o gün veyahutta o hafta veyahutta o an yaşadıkları şeyler, onları almaya çalışıyoruz. Etkin bir şekilde dersi anlatmaya çalışıyoruz, çocuklarda derse dahil olmak suretiyle. Bir şekilde ders yapmaya çalışıyoruz.*” Din görevlilerinin, daha çok hangi alanlardaki bilgiyi ihtiyaç duyduklarını ise şu ifadelerden anlamak mümkündür: EK3 “*İmani meselelerde, özellikle kelami tartışmaların olduğu kelimeler dersleri, ondan sonra kişinin kişilik yapısını incelediğimiz psikoloji mesela, ondan sonra eğitim dersleri, din eğitimi dersleri, bunlar o bizim özellikle şu an size anlattığım, yapmış olduğumuz hizmetler alanında çok etkili olan dersler.*” Aynı görevlinin şu ifadesi ise, kendi mesleki yeterlikleri çerçevesinde edindikleri dil ve üslubun sosyal hizmet alanında görev yaparken uygun olmadığını tecrübe ederek öğrenmek durumunda kalmalarına ilişkindir: “*Yani şu olabiliyor. Çocuğun bazen işte bazı konularda yaş grubuna göre, yaşına inme problemi yaşıyoruz, yaşayabiliyoruz diyeyim. Çünkü bizim normal görevimiz içerisinde, camilerde işte genelde öğle namazları öncesi, bir dini sohbet yapıyoruz. Vaaz yapıyoruz. Vazilik görevimiz, bizim bu genel görevimiz içerisinde, yaş grubumuz belli, yani geç yaş grubu. İfade ettiğim bazı şeyleri anlamadıklarını hissedebiliyorsunuz. Zaten kendisi de söylüyor çocuk; tam ne demek istediğinizi anlamadım, diye. Böyle bir sıkıntı yaşadık. Ama ben işte yedi yıldır*

devam ediyorum bu göreve, haftada bir de olsa orada kullanacağımız bir dil şeklimiz oluştu.” Bu durum, bu başlık altında bilgi konusundaki öz-yeterlik algısına yönelik olarak yorumlandığında katılımcının alan bilgisini dönüştürmeye ve sunmaya yönelik ihtiyacının olduğu anlaşılabilir.

Başka bir ifadesinde EK3, bilgi boyutunda yukarıdaki tespitlerin yanı sıra olması gerekenlere dair öneri getirmektedir: *“Daha çok kendi kurumumuzda, işte Çocuk Evlerine gittiğimizde de zaman zaman, işte çocukların kendi özel durumları olduğunda danışmanlık hizmeti istediklerinde veya yurttaki kalan çocukların, gençlerin özel bir danışmanlık istekleri olduğunda karşılaşıyoruz. Bir danışmanlıkla ilgili özel bir ders olsa mesela din eğitimi, din psikolojisinin yanında bir İlahiyatçı, Diyanet alanında bu tür hizmetleri verirken veya bir öğretmen o da İlahiyatı bitirmiş bir öğretmen Din Kültürü ve Ahlak dersi öğretmeni veya bir İmam Hatip Meslek Dersleri Öğretmeni olmuş, bunlar da öğrencilerine derslerin haricinde ya hocam benim şöyle bir problemim var, illaki geliyor öğrenciler özellikle dini konularda. Sonuçta Müslüman bir ülke, toplum Müslüman bir toplum, böyle bir eğitim olsa herhâlde daha o süreç belli bir düzen içerisinde din eğitimi verilseydi daha etkili olurdu. Çünkü seminerlerde bu yapılmaya çalışılıyor. Ama dediğim gibi seminerler çok da etkili olamıyor. Kısa süre içinde yoğun bir bilgi bombardımanı diyeyim, olduğu için çok etkili olamıyor. Ama İlahiyat yıllarında en azından mesela bir dönem, 4 aylık bir süreçte bir ders olarak bu alınmış olsa daha etkili bir hizmet sunabilirdik herhalde.”*

Katılımcının bu ifadelerinden görevlerinin manevi destek boyutunu ilgilendiren kısımlarında aldıkları eğitimin sadece yoğun bir bilgilendirme şeklinde olduğu için yetersiz kaldığı değerlendirilebilir. Bir diğer katılımcının hangi konularda bilgiye ihtiyaçları olduğunu belirten ifadeleri ise şöyledir: KK4 *“İslam Hukuku konusunda veya Kelam ya da dini psikoloji konusunda alınmış eğitimler çok daha geniş faydalı olurdu. Gerekti yani.”* Şu ifadelerinden ise becerinin süreçte tecrübeyle edinildiğini ama beceri bilgisinin mutlaka hizmet öncesi alınması gerektiğine işaret ettiğini anlamak mümkündür: *“Yani süre içerisinde bu oluşuyor ama işte bunun ayrı bir eğitimi, işte yaş grubuyla iletişimi mesela sordunuz ya biraz önce İlahiyatta bir eğitim olsa, ne olsun diye? Manevi Danışmanlık dersi mesela bir de bu ders olabilir mesela bir İlahiyatçının toplumla iletişimi noktasında. Mesela en azından bir dönemlik bir ders olarak.”* Katılımcının şu ifadelerinden de, materyal konusunda kendilerini yeterli ve desteklenmiş bulmadıkları ve yine kendi gayret ve tecrübeleriyle görevlerine devam et-

tikleri anlaşılabilir: *“Tabi, dini bilgilerimiz var ama belli çocuklarla ilgili bir eğitim almadım ama dediğim gibi; ayetlerden, hadislerden, Mevlana Hazretlerinin Mesnevisinden en çok yararlandığım bunlardı. Bir de değerler eğitimi kitapları da etkili oldu, tabii ki. “Engelliler içinde bir şeyler yayınlamıştı Diyanet ama ben yetersiz buldum yani okudum. Bir de şey bu ÇODEM’deki çocuklarla ve onların yaşadıkları şeylerle alakalı hiç böyle genel araştırmalara falan rastlamadım.”*

Yukarıdaki ifadelere göre, lisans eğitimleri bağlamında, din görevlisi olarak atanan katılımcıların, ihtiyaçların ortaya çıkardığı din hizmetlerindeki çeşitliliği üstlenme konusunda kendilerini gerçekçi bir şekilde değerlendirdikleri düşünülmektedir. Kendilerinin imkan ve sınırlılıklar çerçevesinde, güçlü ve gelişime açık yönlerini şeffaf bir şekilde ortaya koyarak çözümün bir parçası olmak yönündeki tutumlarıyla öneriler getirmişlerdir.

Beceri

Katılımcılara bir din görevlisi olarak görevlerini yerine getirirken hangi durumlarla karşılaştıkları, görevi amacına uygun yerine getirebilmede kendilerini nasıl hissettikleri ve neye ihtiyaç duyduklarına yönelik sorular sorulmuştur. Bulgular, din görevlilerinin, eğitimleri çerçevesinde, sosyal hizmet alanında görevlerini amaçlarına uygun olarak tamamlama durumlarını ortaya koymuştur. Böylece kendilerini değerlendirme ifadelerinden, kendilerini güçlü hissettikleri yanlarının yanı sıra aldıkları eğitimin eksik yönlerini ve ihtiyaçları görmek mümkün olmuştur.

KK1’in *“Ben bu noktada şöyle bir kanaatteyim. Uzmanlığım yok ama. Yüksek Lisans yapmaları tercihte değil de. Alanla ilgili özel çalışılıp, bu çocukların şöyle bir şey derdi var ve bunları bu tür çocuklarla muhatap olacak kişilerin de şunları, şunları bilmesi gerekiyor şeklinde bir çalışma düzeninde eğitim verilebilir. Yani alan eğitimine yönelik yok yüksek lisans-tı, yok tezdi.”* ifadesi, bu alanda çalışmanın uzmanlık eğitimi gerektirdiği sonucuna ulaştığını gösterir. *“Biraz daha da eğitilmiş, psikoloji noktasında da yönlendirilme noktasında da, biraz daha eğitilmiş biri olursa, ben görevlendirildim ama biraz daha eğitim almış, bilen birinin yanına verseler danışarak çok daha orda başarılı olabilir”* ifadesinde ise, uygulama yapmaya ve uygulamalarda rehberlik almaya ihtiyaç hissettiği söylenebilir. *“İlahiyat alanında sağlam biri, çocuklara nasıl yaklaşması gerektiği noktasında eğitilmiş biriye ve oraya gittiklerinde çocuklarla güven üzerine kurulu sağlıklı bir iletişim sağlıyorsa çok iyi olur.”* ifadesinden ise konunun neredeyse tüm yeterli boyutlarına işaret edildiği anlaşılmaktadır.

EK2'nin “*Şimdi işin içine girmeden bir şey anlamayız, anlayamayız yani, işin içine bi dalmak lazım. O şekilde biz bir ay boyunca biraz sıkıntı çektik ama ondan sonra öyle bir şey çocuklar şeyimiz her haftada çok güzel oldu yani. Herhangi bir sıkıntı yok.*” Bu ifadeden din görevlisinin deneyim kazanmanın zorlu bir süreç olduğunu yaşayarak öğrendiğini ve bu konuda yalnız ve desteksiz hissettiğini söylemek mümkündür. EK2 de, bilgilerini dönüştürmede ve sunmada zorlandığını ifade etmiştir: “*Tabi, tabi çok önemli ya. Yani çünkü ilk defa öğrenciler çocuklarla muhatap oldular. Yani 1.,2.,3. sınıftaki çocuklar bana verildi. Yani ilk başlarda sıkıntım oldu. Çocuklara nasıl hitap edeceğim? Zaten ilk bir ay boyunca herhalde yüksek seviyeden girdim ben. Daha sonra da yaptığımız hatanın farkına vardık. Çocukların seviyesinde hikayelerle, masallarla bunu anlatmaya çalıştık.*”

Kendisinin bazı çözümler ürettiğini ve kurumsal olarak bazı düzenlemeler yapıldığını da eklemektedir. Bu ifadelerden, kişisel ve kurumsal arayışların olduğunu görmek mümkün olmuştur: “*Dini içerikli filimler falan buldum, çocuklarla onu izledik. Hatta bu konuda sınavlar falan, yarışmalar falan düzenlendi Müftülüğümüz bağlamında.*”, EK3, “*Düzenli, sistemli bir program yok. Biz zaten bu kurumlarımızı bu hizmetlerin yürütülmesi noktasında anlaşmalar yapıldıktan sonra biz bunları zaten istiyorduk ama. Resmi bir şey olmayınca gidemiyorsunuz. Kurumlar arası böyle bir anlaşma yapıldıktan sonra biz direk şeye başladık. Seminerler falan sonradan yapıldı. İşte oradaki çocuklarla direk kendi, önceki dediğim gibi tecrübelerimiz, o yıla kadar görevde yaptığımız hizmetler, onun tecrübesi ve okulda İlahiyatta aldığımız eğitimle biz bu hizmeti yürüttük. Yoksa seminer de olmadı, dediğimiz şekilde bir uzmanın eşliğinde bir din eğitimi veya dini danışmanlık. Onun işte bizi dinleyip, şurada şöyle bir şey yapabiliriniz. Daha sonrasında bize, şu güzel oldu, şu yaklaşımınız güzel veya şunu düzeltmelisiniz, şunda şöyle davranmalısınız, burada şöyle bir eksiklik çıkabilir, problem yaşanabilir şeklinde. Ama olsa muhtemel, tabi ki bazı katkılar sağlar o da.*” Bu ifadelerden, sosyal hizmet alanında görev yapan din görevlilerinin, özellikle beceri eğitimi ihtiyacı içerisinde oldukları ama her şeye rağmen de bu görev için gönüllü oldukları anlaşılmaktadır.

“*Farklı alanlarda tecrübesi olan ve uzmanlığı olmuş insanlar, hocalarımız katılıyordu seminerlere. Onların her birinden bilgi edindik mutlaka. İlahiyatçılarında çünkü seminerde bir üç, dört gün içerisinde veya beş gün içerisine birçok şey sıkıştırılıyor ve birçok bilgi her hocada olduğu için, o birçok bilgiyi olumlu bir düşünceyle vermek istiyor. Yani bir lise ve*

üniversite öğrencisinin almış olduğu belli bir sistem ve düzen içerisinde almış olduğu eğitim kadar kalıcı olmuyor. Ama mutlaka etkisi var. Ama daha çok İlahiyat yıllarında alınan eğitim, ben onu gördüm. Mesela İlahiyat mezunu olmayan hocamızı böyle bir noktada zaman zaman görevlendiriyor ihtiyaç olduğu ortamlarda, kendisi de sıkıntı yaşıyor. Oradaki hizmet ettiği insanlar da sıkıntı yaşayabiliyor.” Bu ifadelerden hizmet öncesinde lisans eğitiminin önemi ve hizmet içinde sıkıştırılmış yoğun programların her ne kadar olumlu etkileri olsa da kalıcı olmayışı anlaşılmaktadır. Aşğıdaki ifadelere bakıldığında ise, din görevlilerinin hangi yönlerden beceri eğitimlerine ihtiyaç duydukları anlaşılabilir:

“Yani, manevi danışmanlık noktasında yapılan bir seminerde; afaki, farazi bir danışman, danışacak kişi ayarlanır ve toplumda sorulan birkaç tane ciddi problem. O danışman, uzman bir danışman, manevi bir danışman orda olur. Onu şey olarak, pratik olarak size geldi bir danışan ve ciddi problemleri var. Uzun, uzun onunla o danışmanlık hizmeti nasıl yapılıyor? Yani pratiği anlatıldı detaylı bir şekilde her hocamızın dediğim gibi birçok ciddi bilgiler vererek, pratik olarak da şey (düzeltme) teorik olarak da bilgiler işte şöyle tavır sergileyin, şöyle yaklaşın diye anlatılıyor. Benim kanaatim böyle bir toplumda olabilecek muhtemel, ciddi işte sorulardan birkaç tane seçilip o alanda uzman, buna cevap verebilecek bir hoca veya birkaç ders şeklinde nasıl çözümlüyor bu meseleyi? Nasıl hallediyor? Karşıdaki ciddi ciddi soracaktır. O da aynı ciddiyetle bize anlattığı o teorik şekilde gösterebilirdi. Böyle bir şeyi hatırlamıyorum...” Bu ifadeyle katılımcı, sosyal hizmet alanlarında manevi danışmanlık boyutunda eğitim ihtiyacı olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçevede hizmet içi eğitimlerin iyi niyetli ama yeterli beceri eğitimi sağlamadığı düşünülebilir:

“İletişim işte danışmanlığın nasıl olması gerektiği, işte dediğim gibi şeye kadar, o oturma şekillerine kadar, teorik bilgilerde hemen hemen her şey düşünülmüş. Detaylı her şey vardı ama benim gördüğüm eksiklik pratik olarak sen bunu nasıl yapıyorsun? Yani birkaç hatırlıyorum. İlk hocamız birkaç arkadaş çıkardı. İki, üç dakika bir şeyler yaptılar. Ama göstermelik bir şey yani nasıl onu bırakacaksın? Nasıl oturacaksın? Soru sorduğunda nasıl tavır sergileyeceksin? (Gülme sesi) O noktaysla yaptılar. Böyle bir ciddi manada bir tecrübe sunacak bir şey değildi. Mesela en azından bir, iki ay eğitim, manevi danışmanlık hizmetleri nasıl yapılır, danışana yaklaşımdan, her şeyiyle örneklikleriyle, biraz önce ifade ettiğim gibi örnek olay incelemeleriyle yani uzun uzun nasıl bu iş yapılabilir? Benim zor-

landığım, mesela ilk süreçte yaş grubuna göre iletişim dili nasıl seçilmeli, nasıl kullanılmalı, bir iletişim dersi olabilir. Ondan sonra dini anlatırken, imani meseleleri anlatma noktasında, insanın aklına hitap edecek, örneklikleri kullanabilecek, bilmiyorum farklı örnekler seçilerek böyle bir ders olabilir.” Bu ifadelerden de örnekleriyle alan bilgisinin beceri bilgisine ve uygulamaya dönüştürülmesi ve buna yönelik eğitimlere duyulan ihtiyaç anlaşılabilir. Aşağıdaki ifadelerden ise uygulama boyutunda daha çok hangi yaklaşımlara müracaat edildiğini görmek mümkündür:

“Daha çok bizimki dini rehberlik şekliyle herhalde. Yani tabii önce bir ayet, hadis bağlamında konuyu anlatıyoruz ama bununla sınırlı kalmıyoruz. Çünkü zaten yaşları da küçük. O noktada bizim, ayetle hadisle anlattığımız şeyleri insanlar anlamayabilirler. Yani şeylerle öncelikle sıkıntı-sını tam manasıyla dediğiniz gibi dinliyoruz, anlatıyor zaten çocuk ince ince anlatıyor, bilirsiniz.”, “Aldığımız eğitimin içerisinde öncelikle yani akla hitap ederek, onların mantığına hitap ederek, bu sorunun cevabını vermeye çalışıyoruz. Yani hayatın içerisindeki gerçekliklerle, o da mesela kelimeler, okulda almış olduğumuz eğitim, işte bir psikoloji eğitimi yine İlahiyatta aldığımız o eğitimler. Okumuş olduğumuz kitaplar yani şey kitap okumaları o noktada faydalı olabiliyor. Ya onlarda da genel tecrübelerimizle yani yaptığımız işte tabii ki şeyde etkili Kur’an-ı Kerim’deki anlatılan ayet-i kerimelerin işte yeryüzünün, gökyüzünün yaratılması, Allah’ın yarattığı yeryüzündeki o muhteşem düzen, sistem bütün bunların yani mesela Allah’ın varlığını, birliğini anlatmada bu tür sorular. Onları ayet-i kerimede böyle söylüyor. Bu böyledir şeklinde değil de, çocuğun yine aklına hitap ederek...”

KK4 de diğer katılımcılara benzer şekilde uygulama eğitimi ihtiyacını ortaya koyuyor: “Teorik olarak bir de o konularda staj gibi olabilir tabii ki.” Diğer taraftan da verilen eğitimlerin gerçek ortamlardaki karşılaşmalar açısından etkili olmadığını ifade ediyor: “Böyle bir eğitim verildi bir keresinde ama yeterli değildi işte. Diyorum ya birebir karşılaşınca daha farklı. Oradaki konuşulanlar unutuluyor bir zaman sonra iki gün üç gün falan. Yine de faydalı olacak tabii.”

Yukarıdaki ifadelere göre, din görevlilerinin herhangi bir uygulama eğitimi almadan ve deneyim kazanmadan alanda çalışmaya başlamalarının kendilerinde oluşturduğu yetersizlik duygusu anlaşılmaktadır. Din görevlileri teorik bilgilerin gücünün alandaki karşılaşmalarına yetmediğini, uygulama yönünden kendilerini zayıf hissettiklerini ve verilen eğitimle-

rin de iyi niyetli, olumlu fakat çok da yararlı olmadığını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, bulguların, alanda çalışmanın beceri eğitiminin önemli bir boyutu olan uygulamaya ve uygulamalarda rehberlik almaya yönelik ihtiyacı işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca din görevlilerinin sosyal hizmet alanlarında çalışmadan önce her hedef kitlenin ihtiyacına özel eğitimler almak yönünde ihtiyaçları olduğu sonucu da çıkarılabilir.

Tutum

Tutum kısaca davranışları yönlendiren eğilim olarak açıklanabilir. Herhangi bir konudaki bilgi ve becerinin uygulanmasıyla ilgili yetkinliği ifade eder. Bu başlıkta, sosyal hizmet alanında çalışan din görevlilerinin, bildiklerini uygulama yetkinlikleriyle ilgili ifadeleri ele alınmıştır.

KK1 özellikle alan bilgisinin işine yaramadığını gördüğü noktalarda bu alanda usta olan biri olmalı ifadesiyle yetkinlik durumuna işaret etmiştir: *“Bir süre sonra işte onlar anlatmaya başlayınca ben o dönemde çok şey hissettim yetersiz ve burada ben olmamalıyım. Burada dini ilimlerde ihtisas yapmış biri değil de, daha çok çocuklarla ilgili çalışmış, çocukların psikolojisini bilen, bu alanda usta olan biri olmalı diye hatta dedim...”*

EK3 de benzer şekilde işin ehli olma yönündeki ihtiyacı ve o çerçevedeki önerilerini ifade etmiştir: *“Manevi hizmetler dediğim gibi ciddi bir mesele yani karşıdaki insanlara yaklaşım tarzının, işte bu aldığımız seminerler, yaşadığımız tecrübeler onu gösteriyor insanlara karşı nasıl muamele edilmeli? Bunu az çok bilen insanların, bu işe az çok ehil olan insanların yapması gerektiği ortaya çıkıyor. Daha faydalı olunabiliyoruz o noktastıyla bundan dolayı da işte sizin dediğiniz o okuldaki programlarda, bunlar nasıl olmalı mutlaka bunlar eklenmeli bence. İlahiyatta çok fazla zaman almaz herhalde, fazla da etkili olmaz herhalde. Bir manevi danışmanlık dersinin olması, iletişimin yaş gruplarına göre nasıl sağlanması gerektiğinin olması. Daha sonraki süreçte bu alanda görev alacak kişilere büyük fayda sağlayacaktır. Yani danışmanlık açısından da bunu ifade etmek isterim, manevi danışmanlık noktasında.”* Aynı zamanda bu görevleri yürütenlerin birbirlerinden de öğrenecekleri şeyler olduğunu ve bu konuda kişisel ilgi ve çabanın yanında kurumsal işleyişe de ihtiyaç duyulduğunu ifade ediyor: *“Bir araya gelelim zaman zaman işte o şekliyle işte kendi dertlerimiz var onları paylaşalım. Daha iyi yürütmek için tecrübelerimizi paylaşalım. Bu tecrübe paylaşımları o bilgi paylaşım ortamında da şey yapmış oluruz yani kendimizi rehabilite etmiş oluruz tabiri caizse, özel-*

likle dini danışmanlıkta birdirbirimize. Böyle bir şeyimiz var ama onu da düzenli yapamıyoruz işte” bu ifadeleri, öz değerlendirme ve tecrübe paylaşımı yetkinliği olarak görmek mümkündür.

EK2 “*Bir tane çocuk ‘Seni dinlemek istemiyorum.’ dedi mesela. Bende şey yapmadım, tabi ki dedim, özgürsün burada kimse şey. Anneler, evin sorumlusu olduğu için zorunlu tutuyor. Yani, kurum bunu zorunlu olarak gördüğü için ‘Dinleyeceksin’ şeklinde bir yaklaşım sergilediler. Ben dedim ‘Hayır, çocuk dinlemek istemiyorsa odasında istirahat etsin. Başka bir dersi varsa, dersini çalışsın.’ ben müsaade ettim ama şey bırakmadım çocuğu.*” Din görevlisinin bu ifadesiyle karşılaştığı bu özel durumda öğrenciye saygılı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır.

Değer

Değer, yeterlik alanı çerçevesinde genellikle *tutum* ile birlikte ele alınmaktadır. Tutum ve değerın çıktıları, mesleğin gerektirdiği değerleri anlama, bilinç haline getirme, benimseme ve uygulama olarak iç içe geçer ve birbirini tamamlar. Bu başlıkta din görevlilerinin sosyal hizmet alanında yürüttükleri görevler göz önünde bulundurularak elde edilen bulgulara göre değer ayrı bir kategori olarak belirlenmiştir.

EK2 “*Gittiğimde her girişimde zaten hepsi salona toplanıyorlar. Sallonda oturuyor, muhabbet ediyoruz. Her defasında tek tek soruyorum işte Ali sen nasılsın? Ahmet sen nasılsın? Bu hafta nasıl geçti? Bir beş, on dakikamızı böyle geçiriyoruz. Çünkü insan karşıdakinin kendisine yaklaşımı, yani sırf biz görev olarak mı gidiyoruz? Bizim oradaki durumumuz farklıydı, yani. Bir sınıfa gelip de ders anlatan öğretmen durumu gibi değil bizim oradaki durumumuz. Manevi danışmanlıkta böyle değil, benim bildiğim kadarıyla. Yani o samimi ortamı, tabi çocuk evi ortamı da bu noktada daha farklı değerlendirilmesi gerekiyor....”* Bu ifadeler, EK2’nin tutum başlığındaki ifadelerinin devamında yer almıştır. Burada birkaç hususa dikkat çekmek gerekir: Din görevlisi anlattığı şeylerle oradaki bulunma amacını değer olarak karşılaştırmış ve insanı merkeze alan bir yaklaşımı uyguladığını ve daha değerli bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca birey haklarına ve özgürlüğüne, iletişimin değerine de açıkça işaret etmiştir. “*yani sırf biz görev olarak mı gidiyoruz?*” ifadesini de görevinin gerektirdiklerini değerlendirme ve yapma yetkinliği olarak yorumlamak mümkündür.

EK3 “*Biz Müslümanız Allah’ın katında da her birimiz yaşadığımız hayat ne olursa olsun, karşılaştığımız şeyler ne olursa olsun, biz değerli-*

yiz. Her birimiz değerliyiz ve kıymetliyiz. Bunları öncelikle çocuklara ben vermeye çalıştım üç yıllık süreçte. Toplumda önemli olduklarını hissettirmeye çalıştım.” Katılımcının bu ifadelerinden, görevini yürütürken, insan onurunu ve Allah’ın yaratılıştta insana verdiği değeri esas aldığı görülmektedir. Devamında da insanın hayatı anlamlandırma faaliyetine katkı sunduğu söylenebilir.

KK4 *“Sarılmak istiyorlar aslında evet, ama işte onları kendimize çok bağımlı yapmamamız gerekiyor. Ben bunun da farkındayım. Onun içinde, belli bir mesafede çok da kendimi alıştırmadan, kendi konumumu da bilecek o şekilde yani ayarlamaya çalışıyorum mesafeyi.”*

“Evet özellikle ÇODEM’e ilk gittiğimde çok zorlandım. Vazgeçmeyi de çok istedim ama işte buraya geldiğime göre görevlendiğime göre vardır bir hayır biraz daha sabret dedim. Tabi çok seviyorum çocukları ama inanın ben uzaktan dahi onları anlamak, anladığım zaman veya vücudundan küçücük bir şekilde anlıyorum. O zaman bile bana çok ağır geliyor. Halbuki çocukların halini düşününce veya bana bir şeyler sorup öğrenmeye çalıştıkları zamanda bazen bir şeyler sezdiğimde, çok ağır geliyordu.” Tüm bu ifadelerinden katılımcının çocukları ve işini sevdiğini, onlarla empati kurmaya çalıştığını, aralarındaki ilişki türünü bağlanmak ve alışmaktan öte anlamlı bir ilişkiye dönüştürmeyi değerli gördüğünü anlamak mümkündür. Ama hem açıkça hem de satır aralarında bu görevlerin sorumluluğu karşısında yetersizlik duygusunu sıkça yaşadıkları anlaşılmaktadır: *“ÇODEM’de iken bir kız vardı. Ama o herkese saldırıyordu. Yani bir gün böyle çok iyi, bir anda değişiyor kız. Yani oradaki güvenliklere, öğretmenlere herkese yapıyordu. Tek bana değil. Bir keresinde de bana yaptı o şekilde. Vurdu işte kollarımı sıktı, sürekli vurmaya çalıştı falan, tekmeledi. Ama ben resmen karşılık vermedim sadece incinmemeye çalıştım. Karşılık vermedim. Tamam yavrım, falan diyerek anlıyorum seni. Sonra geldi benden özür diledi, sarıldı, ağladı, ondan sonra kızlarda ordaydılar hiç birisi kalkıp da yardım edemediler yani. Ama sonra diğer çocuklar dedi ki yani siz çok sabırlı bir insansınız. Ne sesinizi yükselttiniz ne öfke duyduunuz ne de karşılık verdiniz, diye beni takdir ettiler. Yani bana şaşırdılar. Nasıl böyle yapabiliyorsunuz, diye?”, “Manevi rehberlik yapmadım ama derslerin çoğunda sanki manevi rehber gibi çocuklar yardım istiyor. Yani onlara manevi olarak da yardımcı olmaya çalıştım.”* Bu kısmı katılımcının *“İhtiyaç var, kesinlikle”* ifadesiyle tamamlamak anlamlı görülmektedir.

2.2. Tema: Din Görevlilerinin İfadelerine Göre Hedef Kitlenin İhtiyaçları

Genel Profil

Sosyal hizmet kurumlarında görevlendirilen din görevlilerinin ifadelerinden yaşları 6-18 arasında değişen farklı yaş grupları ile çalıştıkları anlaşılmaktadır. KK4'ün "*Engelsiz Yaşam hepsinden daha çok kolay bana göre. Yani bayanlar geliyor genellikle. Belli 18-20 yaşından sonra sanırım bayanlar geliyor...*" ifadesiyle din görevlisinin, engelli bireylerle dahi olsa yetişkin olmalarından dolayı çocuk veya ergenlerle çalışmaktan daha kolay bulması, kendi kurumunda yetişkin din eğitimi alanında çalışması çerçevesinde açıklanabilir. EK3 görevlendirildiği kurumdaki çocukların durumunu "*Buradaki çocuklar genelde annesi babası olmayan veya annesi yok, babası yok, bir tanesi veya anne baba ayrı.*", "*konuşmaları da çok zor, konuşmuyorlar*", "*İçe kapanık oluyorlar. Açmıyorlar fazla o meseleleri de*" şeklinde betimlemektedir. KK4 de benzer tespitleri "*Derslere çoğunlukla katılmıyorlar katılmak istemiyorlar...*", "*O kadar böyle dağınk ki ilgileri falan zaten de çok sorunlu çocuklar. Hayatlarında çok sıkıntı çekmişler... Adapte edemiyorlar dünyaya, derslere, hiçbir şeye çok zor yani.*", "*Yani, böyle içe kapanıklar...*", "*Engelsiz Yaşam hem fiziksel, edimsel veya ruhsal engelliler. Yani engelli raporu almış olanlar.*" şeklinde ifade etmektedir.

Sosyal hizmetler alanında görevlendirilen din görevlilerinin muhataplarının farklı yaş gruplarından ve yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı kırılgan bireylerden oluşmasını dikkate almak gerekir. Bu durum din görevlilerinin bireylerin bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve dini duygu gelişimleri hakkında yeterli donanıma sahip olmalarının gerekliliğini ortaya çıkarmakla birlikte (Köylü, 2014) din hizmetleri alanındaki çeşitliliğin ihtiyaçları farklılaştırdığını ve mesela din görevlilerinin manevi danışmanlık (Sözcün, 2017) gibi çeşitli donanımlara sahip olmaları gerekliliğini göz önüne sermektedir. Bu başlık altında din görevlilerinin ifadeleri üzerinden hedef kitlenin ihtiyaçlarını aşağıdaki gibi kategorileştirmek mümkündür:

Dini Pratik İhtiyaçlar

Sosyal hizmet kurumlarına görevlendirilen din görevlilerinden EK2 öğrencilerle buluştuklarında temel dini bilgilere yönelik eğitim yaptıklarını "*Abdest nasıl alınır? Namaz nasıl kılınır? Onları uygulamalı olarak gösteriyoruz. Veyahut ta bazen çocukların başı uygun olduğu zaman, onlarla*

Kur'an-ı Kerim okumaları yapıyoruz. Onların ezberlerini falan alıyoruz. Özellikle şu Din Kültürü derslerinde anlamadıkları konuları bazen olabiliyor.” şeklinde ifade etmektedir. Benzer bilgilere EK3 ve KK4'ün “Kur'an dersi, din dersi, Kur'an-ı Kerim dersi onu da isteyenler çok işte yaptım ben orda da yaptım dersi.”, “Dini bilgileri de kendileri istiyor zaten ‘Hocam işte biz şu konuda neler bilmeliyiz?’ Namaz, oruç, zekat, bunları da direk namazı anlatarak değil de yani oyun tekniğiyle, bilmeleri gereken şeyleri eee oyun oynayarak.” şeklindeki ifadelerinde rastlamak mümkündür.

Din görevlileri çocukların ilmihal bilgilerden daha çok dinin gerçek hayata yansımalarıyla ilgilendiklerini tespit etmektedir. KK1 konu ile ilgili tecrübesini “...Sıfırdan başlayıp 32 farzı öğreteceğim çocuklara falan, öyle bir gayret Siyer-i Nebi'yi anlatacağım falan. Böyle bir gayretle başladım işte ne bileyim keyiflendirme, renklendirmeye başarabilecek miyim, çok ilgilendim... Sonra biraz zaman geçti çocuklar konuşmaya başlayınca, başlayınca gördüm ki çocukların hissettiği ya da ilgisini çeken şey bu değil. Hani çocuklar mesela benim o dönemde anlatmaya çalıştıklarım da ilgi gösterdikleri tek şey, bir gün bak imam nikahı kıydırmaya giderseniz, Hoca Efendi 32 farzı size sorar bilmiyorum dersiniz, nikahınızı falan kıymayabilir. O zaman hocam öğret bize dediler. Nikahımız olmaz mı? Ya gerçekten mi hocam. İlk defa gözleri parladı öğrenmek istediler. Onlara namaz, abdest falan anlatmaya çalışıyoruz ama çocukların ... bu yok. Artık onlar anlatmaya başlayınca, bana envai çeşit suçluluktan falan bahsettiler. Her birine nasıl etki ettiği, nasıl hissettirdiği falan. Ya da alkolden, alkollü içeceklerden ve çocukların çoğunluğu şey diyor ki ben alkolden vazgeçmem...Ben daha çok bunları öğrendikçe ben zaten ne anlatıyorum, çocuklar ne yaşıyor.” şeklinde dile getirmektedir.

Din görevlileri dini referanslardan yararlanarak sosyal hizmetler kurumlarında kalan insanların *üzüntülü, sıkıntılı, korkulu hallerinde, ümitsizlik duygularına kapıldıklarında, maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama ve baş edebilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken*⁸ kullandıkları dini referansların bireylerin sosyal hayatlarına katkı sağlamasını göz önünde bulundurmaları önem arz etmektedir. Yukarıdaki bulgulardan, söz konusu kurumlarda yapılan din eğitimi (Selçuk, 2020, 85), manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yalnızca ilmihal bilgilerini aktarmak şeklinde olmaması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁸ Bk. 04.05.2017 tarihli 65752239 010-04 E12947 Başkanlık Onayı.

Din Bilgisi-Hayatın Dini Yorumu

Din görevlileri hedef kitlelerinin, gerek okulda aldıkları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi gerekse sosyal çevrenin etkisi dolayısıyla az da olsa din konusunda bilgi sahibi olduklarını ancak sağlıklı bir bilgiye sahip olmadıkları için din konusunda konuşmaktan çekindiklerini dile getirmektedir. Çocukların din hakkındaki bilgileriyle ilgili olarak EK3 şunları ifade etmektedir: “*Biz Müslümanız işte zaten biliyorlar. Toplum Müslüman bir toplum, İslam’ı dini daha önceden anlatılmış, biliyorlar. Genelde şey inancı var yani çocuklarda Allah inancı. O bilgi yerleşmiş. Artık ya bu şekilde yapılan sohbetlerin etkisi ya ailede daha önce aldıkları bilgiler ya toplumun ortamın genel şeyi. Okullarda mutlaka din dersleri oluyor. Onlardan aldıkları bilgiler.*” KK1’in “*O şeye girmekten çok korkuyorlardı. Allah’ı sorgulamaktan yani en ufak, küçük bir böyle soru bile gelse akıllarına zaten çocuklar çok şey endişe var ‘Ben şey yapamıyorum, tam olarak ikna olup iman edemiyorum galiba bende bir sorun var. Ben çok işte kötüyüm. İyi olamam herhalde ben’. Yani o akıllarına gelen soruları söylemekten çok korkuyorlar. Yani şey gibi, açıkça söylemiyorlar ama ellerinde kalan sadece bir Allahları var. Onu da kaybederlerse, hiçbir şeyleri kalmayacak gibi bir şeyleri vardı. Yani bu taraftan çok hocam ben namaz kılmak istiyorum falan diyor ama bir taraftan da ben hiçbirini yapamam falan diyor çocuk.*” ifadelerinden ise hedef kitlenin Allah tasavvurları çevresinde oluşmuş din algılarının nasıl şekillendiğini görmek mümkündür.

Birey yaşamış olduğu acı tecrübeleri anlamlandırmaya çalışır. Bu süreçte en çok ‘Neden benim başıma geldi?’, ‘Başkası değil de neden ben’ gibi sorular sorar (Selçuk, 2020, 86). Kurumlarda kalan çocukların bu yöndeki düşüncelerini KK4 “*İşte niye başkaları işte aileleri diyelim ki annesi babası her şeyi yanında da benim niye böyle? Allah niye bana bunu reva gördü diye...*” şeklinde ifade etmektedir. Benzer durumları EK3 de “*Dini meseleleri anlattığımız için çocuk işte niye benim annem işte ölmüş diyor, mesela. Niye başkasının annesi değil de benim annem ölüyor? İşte benim annem, babam niye ayrı, mesela, bu şekilde soru soranlar olabiliyor.*”, “*Yalnız işte Allahuteala’nın yeryüzündeki yaşadıkları bu sıkıntıdan dolayı, işte adaletsizlik mi oluyor, yani eşitsizlik mi var? İşte insanlar arasında farklı muameleler mi var? Niçin Allah bazen işte herkesi yaratan, her şeyin sahibi, her şeyi idare eden yani niçin böyle şeyler oluyor?*” şeklinde dile getirmektedir.

Kendini İyi, Değerli ve Güvende Hissetme İhtiyacı

Din görevlileri hedef kitleyle sağlıklı iletişim kurduktan ve onların güvenlerini kazandıktan sonra bir problem yaşamadıklarını ifade etmektedir. Söz konusu durumu KK4 “*Engelsiz Yaşam’da da ben mesela haftada bir gidiyordum. İki saat o da. Benim yolumu bekliyorlar. Sakın böyle aksatma, bekliyoruz seni, biraz geciktin, gelmedin, naptın, falan filan diye sorguluyorlar. Onun için Engelsiz Yaşam’a da bir saat yeterli değil. Hatta, oralarda belki her gün olmalı işte. Nasıl hemşire varsa orada. ÇODEM’de zaten orda da olmalı. Bence de birçok kurumlarda her gün olmalı manevi rehber. Yani beni gördüklerinde hep huzur bulduklarını söylüyorlar veya dini konuda sohbet ediyoruz ya.*” şeklinde ifade etmektedir. Benzer tespitleri EK2’nin “*Gidemediğimiz zaman işte bir sonraki hafta şimdi çocuklar söylüyor ‘Hocam sizi çok özledik falan’ yani böyle bir dönüşleri oluyor.*” ifadelerinde de görmek mümkündür.

Eğitimde hedefe ulaşabilmenin temel şartlarından biri de güven ve huzur dolu bir öğrenme ortamı sağlamaktır. Birey kendisini hem maddi hem de manevi bakımdan güvende hissettiği durumlarda öğrenmeye açık olur. KK4 çocuklarla geçirdiği süreci “*Gerçekten çok mutlu ayrılıyorlar. Çok huzurlu ayrılıyorlar. O dersi, o sohbeti tekrar iple çekiyorlar. O sohbeti daha doğrusu. Bilgiler verip arada sohbet, ondan sonra onları böyle rahatlatmak, umut vermek falan. İyi seçilmişse konular, tatlı bir dille işlenmişse, hani böyle kişiden de kaynaklanıyor ama o şekilde faydalı oluyor.*” şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca KK1 çocuklarla yapılan eğitim sürecinde onlara da sorumluluk ve söz hakkı verilmesi ile ilgili düşüncelerini “*Çocuklar eğer iyi yetişeceklerse, daha iyi olacaklarsa, kendi gayretleri ile olacak ve en çok şikâyet ettikleri şey zaten şuydu: bizi kurlmalı bebek gibi yapmaya çalışıyorlar. Oturun dediler mi oturacak, kalkın dediler mi kalkılacak falan. Yani şey altında emir komuta altında kendilerini kötü hiss ediyorlar, öyle hiss ediyorlar. Özgür olmak istiyorlar.*” şeklinde dile getirmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın ulaştığı temel sonuç, sosyal hizmet kurumlarının hedef kitlesi ve ihtiyaçlarının farklılaşması bakımından din görevlilerinin yeterliklerinin de farklılaştığı ve buna göre eğitim ihtiyaçları olduğu şeklinde özetlenebilir. Söz konusu kurumlarda görevlendirilen din görevlileri, ilahiyat lisans mezunu veya lisansüstü programlarına devam etmekte olup,

bir yardım mesleği bakış açısıyla, sosyal hizmet bağlamında herhangi bir hizmet öncesi eğitim almamışlardır. Böyle bir durumda öz yeterlik algılarına dayalı olarak edinilen bilgilere göre makale ölçeğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sosyal hizmet kurumlarında görev yapacak din görevlilerinin çoğunlukla alan bilgisi dışında mesleki beceri bilgileri, bu bilgileri işleme ve uygulama becerileri ve yetkinlikleri bakımından gelişime açık yönleri mevcuttur.

Süreci kendilerinden ziyade o ortamlarda buldukları süre içerisinde hedef kitle belirlemede ve işler o andaki duruma göre yürütülmektedir. Kendi ifadelerine göre özellikle beceri eğitimlerinin olmayışı bu eksikliklere neden olmaktadır. Hizmet öncesinde bu alanlara yönelik doğrudan herhangi bir eğitim almadıkları gibi, hizmet içi eğitimlerde de daha çok teorik bilgi ile sınırlı kalınması ve uygulama alanında staj gibi işleyişlerin olmaması, becerilerin edinilmesi ve uygulanması yetkinliğine ulaşılmasına engel olmaktadır. Hatta sosyal hizmet kurumlarında muhatap oldukları hedef kitlenin çeşitliliği, bu çeşitliliğin getirdiği konuların, soruların, sorunların, kısacası ihtiyaçların farklılaşması dolayısıyla da, her bir hizmet alanı için yeterliklerin ayrı ayrı belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylece desteğe ihtiyacı olan çocuklar, dezavantajlı çocuk ve ergenler, belli bir dereceye kadar engelli durumunda olanlar gibi çeşitlilik arz eden hedef kitle için aynı yeterliklerin beklenmemesi gerektiği, araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Bu durum çalışmanın ön kabulünün desteklenmediğini göstermektedir. Ayrıca ilgili protokolda belirtilen *manevi rehberlik hizmetini belirlenen yeterliliklere sahip personel marifetiyle her bir kuruluş için ayrı ayrı düzenleyerek bir standart çerçevesinde sunmak* yükümlülüğünün uygulamadaki işleyişi hakkında da fikir vermektedir.

Din görevlilerinden elde edilen bulgular çerçevesinde ortaya çıkan hedef kitlenin ihtiyaçları, hedef kitleye doğrudan ulaşılarak gerçekleştirilen benzer çalışmaların sonuçlarıyla büyük oranda örtüşmektedir (Coşkunsever, 2016; Teker, 2015). Bu durum bir yönüyle bilimsel çalışmaların, sonuçları takip etmek, ileriye götürecek yeni çalışmalar yapmak gibi sorumluklarını hatırlattığı gibi, diğer yönüyle kanun yapımcıların ve uygulamacıların da bilimsel çalışmaların sonuçlarını gözetmeleri gerektiğini gözler önüne sermektedir. Kurumların, görevliler ve hedef kitlenin ihtiyaçlarını belirlemeden onları bir araya getirmeleri çoğunlukla deneme yanılma yoluyla yol almaya götürmektedir ki bu yol tüm taraflar için, pahalı, tehlikeli

ve risklidir. Dolayısıyla hizmet alanının ve bu alanda görevlendirilen din görevlilerinin hangi bilgi, beceri ve tutumları kazanmaya veya güçlendirmeye ihtiyacı olduğu ortaya koyulmadan hazırlanan eğitim programlarının verimli olması beklenemeyecektir. Böyle bir programın, insanın onuru ve değeriyle ve hayatına dini bir yorum katabilme gücüne erişmesi için hayatı anlaması, anlamlandırması gibi özelliklere dikkat etmesi beklenir. Bu açıdan geliştirilecek eğitim programının, değer temelli olması yönünde de bir öneri getirilebilir. Değer temelli eğitim programında, insana saygı, insan onuru, farklılıklara saygı, tarafsızlık, adalet, hoşgörü, güven ve fırsat eşitliği gibi insanı merkeze alan değerlerin, yürütülen görevi tanımlama ve uygulamalar açısından ölçüt haline gelmesi ve yeterliklerde yer alması gerekir. Bu bakımdan bu ve benzeri araştırmalar, hizmet öncesi bir eğitim programı geliştirme çalışmasına ön hazırlık çalışması olarak da düşünülebileceği gibi, kurumların görevlilerini yetiştirme arayışlarına da vizyon sağlayabilirler. Dolayısıyla, çalışmanın sonuçlarına göre *sosyal hizmet kurumlarındaki din hizmetleri için ihtiyaç odaklı ve değer temelli eğitim programları geliştirilmesi* önerilebilir. Sosyal hizmetler kurumlarında görev yapan din görevlilerinin öz yeterlik algılarına göre ortaya çıkan ve en çok ihtiyaç duydukları konular olan uygulama eğitimleri, göreve başlamadan önce staj sürecinde rehberlik almaları ve süpervizyon çalışmaları üzerine bilimsel araştırmanın ve kurumsal işbirliklerinin devam etmesi gerekir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Etik Kurul İzni / Ethics Committee Approval: Bu çalışma için etik kurul izni, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.07.2019 tarih, 06 numaralı kararı ile alınmıştır./ This research is conducted with the permission of the Humanities and Social Sciences Research Ethics Committee of Kırıkkale University, decree no: 06, 03.07.2019.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Remziye Ege %50, Muhammed Ali Yazıbaşı %50

Kaynaklar/References

- 04.05.2017 tarihli 65752239 010-04 E12947 Başkanlık Onayı.
- AÇSHB, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü”. Erişim 09 Eylül 2021. <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf>
- AÇSHB, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Saray Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi”. Erişim 08 Kasım 2021. <https://www.sarayengelsizyasam.gov.tr/kurum-tarihcesi>
- Altaş, Nurullah. “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/41 (2000), 327-350.
- Altuntaş, Murat vd. “Madde Bağımlılığı Tedavisinde Manevi Desteğin Ekip Çalışması İle Yürütülmesi” *The Journal of Social Science* 3/5 (2019), 195-207.
- Belen, Fatıma Zeynep vd. “Türk Tasavvuf Müziği ve El Sanatı ile Yapılandırılmış Manevi Bakım Uygulaması: Kırıkkale Şehit Anneleri Örneği”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2019), 99-134.
- BMYK, Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu. “Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)”. Erişim 08 Kasım 2021. <https://bmyk.gov.tr/TR-68987/cocuk-destek-merkezleri-codem.html>
- Bülbül, Selda - Doğan, Sevgi. “Suça Sürüklenen Çocukların Durumu ve Çözüm Önerileri”. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 59 (2016), 31-36.
- Cebeci, Suat. “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 53-69.
- Coşkunsever, Asude. *Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. ed. Mesut Bu'tu'n – Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.
- Çekin, Abdulkadir. “Kur'an Kursu Öğreticileri ile Din Görevlilerinin Sosyal Hizmete İlişkin Bilgi ve Yeterlik Algıları Üzerine Bir Araştırma”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/5 (2016), 1435-1455.
- Çetin, Merve. “Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler”. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5 (2020), 107-122.
- Çevikbaş, Rafet - Coştan, Ufuk. “Kırıkkale’de Suç Perspektifi ve Tedbirler”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2014), 73-81.
- Dağlı, Zülkif. “Bağımlılıkla Mücadele Politikasında Din Görevlilerinin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme: Düzce Örneği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24/2 (2019), 285-297.
- Ege, Remziye. “Dini Danışmanlık ve Rehberlik’in Bir Bilim Dalı Olarak Gelişmesinin Gerekliği Üzerine Bazı Düşünceler”. *Dini Araştırmalar* 14/39 (2011), 104-114.
- Ege, Remziye. “Türkiye’de Manevi Danışman Yetiştirme Arayışları: Yüksek Din Öğretiminin Yapısı, İstihdam Alanı ve Uluslararası Standartlar Açısından Bir İnceleme”. *Journal of Islamic Research* 32/3 (2021), 816-34.
- Erbay, Ercüment (ed.). *Etkinliklerle Değerler Eğitimi*. I. Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2018.

- Erol, Murat - Avcı Temizer, Dilek. "Eyleme Geçiren Bir Katalizör "Öz Yeterlik Algısı": Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31/4 (2016), 711-723.
- Güneş, Firdevs. "Bologna Süreci ile Yükseköğretimde Öngörülen Beceri ve Yetkinlikler". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2/1 (2012), 1-9.
- İnan Kılıç, Ayşe. "Bayan Vaizlerin Mesleki Öz-yeterlik Algıları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/3 (2014), 7-34.
- Kansu, Ayça Ferda – Hızlı Sayar, Gökben. "Öz Yeterlik, Yaşam Anlamı ve Yaşam Bağlılığı Kavramları Üzerine Bir İnceleme". *Etkileşim. Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 1/1 (2018), 81.
- Korkmaz, Mehmet. "Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2011), 109-142.
- Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Köylü, Mustafa – Altaş, Nurullah. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- MYK, Mesleki Yeterlilik Kurumu. "Manevi Danışman Ulusal Meslek Standardı". Erişim 21 Kasım 2021. <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/haberler/53-hukuk-mueavirlisi/37369-yeni-ulusal-meslek-standard-yaymland>
- Ok, Üzeyir. *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Özcan, Koray. "Cumhuriyet Dönemi Sanayi Kentinin Biyografisi: Kırıkkale". *Journal of Geography* 40 (2020), 1-16.
- Özdemir, Saadettin. "Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (2012), 125-138.
- Özdemir, Saadettin. "Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri". *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2012, 231-267.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. ed. Mesut Bu'tu'n – Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Selçuk, Mualla. "2000'li Yıllara Girerken İrşat Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler". *II. Din Şurası Tebliğ Müzakereleri*. 458-467. Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Selçuk, Mualla. *Teaching Islam Within a Diverse Society (Taaruf)*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.
- Sözcü, Senal. "Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (2017), 207-220.
- TCPK, Türkiye Cumhuriyeti Pursaklar Kaymakamlığı, "Ankara Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü Görevleri". Erişim 08 Kasım 2021. <http://www.pursaklar.gov.tr/ankara-cocuk-evleri-sitesi-mudurlugu-gorevleri>
- Teker, Soner. "Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din Eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetine Yönelik Görüşleri". *Akademik Araştırmalar Dergisi* 66 (2015), 167-193.
- Turan, İbrahim. "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013), 47-73.
- Uğurlu, Havva Sinem. *Dini Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği ve Türkiye Gereksinim Çözümlemesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

**280 • SOSYAL HİZMET ALANINDA GÖREV YAPAN DİN GÖREVLİLERİNİN
ÖZ YETERLİK ALGILARI**

Uğurlu, Havva Sinem. “Beceri ve Değer Temelli Bir Dini Danışmanlık Yüksek Öğretim Programının İmkânı”. Ankara: *Vlth International Eurasian Educational Research Congress*, 2019.

Uğurlu, Havva Sinem – Ege, Remziye. “Bir İsimlendirme Problemi: Dini Danışmanlık”. *Itobiad: Journal of the Human&Social Science Researches* 7/2 (2018), 1057-1077.

Yiğitcan, Gözde. *Kadına Yönelik Şiddet-Kırıkkale Örneği*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.